

MESNEVÎ'NİN 25. BEYTİNDE AŞKIN KUDRETİ: ŞERHLERLE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

Abdullah UÇAR*

Özet

Bu çalışma, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin ölümsüz eseri *Mesnevî*'deki aşk felsefesini, özellikle 25. beytin incelenmesi ve farklı şerhlerle karşılaştırmalı analizi üzerinden ele almaktadır. "Toprak beden, aşk sayesinde göklere yükseldi; dağ raksa başladı, çevikleşti" ifadelerini içeren bu beyit, aşkın dönüştürücü ve mucizevi gücünü çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Çalışma, bu beyitteki sembolik unsurların hem insani varlığın hem de cansız maddenin ilahi aşk karşısındaki reaksiyonunu nasıl simgelediğini göstererek *Mesnevî*'nin manevi derinliğine ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Çalışma kapsamında Muînî, Ebussuûd El-Kayserî, İsmail Hakkı Bursevî gibi 16 farklı şarihin 25. beyte dair yorumları incelenmekte ve karşılaştırılmaktadır. Şarihlerin ortak görüşü, aşkın hem maddesel hem de manevi âlemler üzerinde olağanüstü bir etkisi olduğudur. "Toprak beden" in yükselişi, genellikle peygamberlerin fiziksel bedenleriyle ilişkilendirilirken İsmail Hakkı Bursevî gibi bazı şarihler, bu yükselişin toprağın kendisinin olduğunu öne sürerek aşkın kudretini daha etkileyici bir şekilde vurgulamıştır. Benzer şekilde "dağ" ın harekete gelişi de neredeyse tüm yorumcular tarafından Tûr Dağı'ndaki ilahi tecelli olayıyla ilişkilendirilmiştir.

Ayrıca beytin aruz vezni, kafiye ve redif gibi maddi yapısı incelenerek mana yapısı içinde taşıdığı sembolik anlamlar detaylandırılmıştır. Bu bağlamda aşk, hareketsizliği harekete, aşağıyı yukarıya çeviren mutlak bir ilke olarak ele alınmıştır. Sonuç olarak çalışma, Mevlânâ'nın evrensel aşk anlayışını, 25. beytin detaylı analizi ve şerhler üzerinden sunduğu bütüncül yaklaşımla ortaya koyarak aşkın insanı dünyevi tutsaklıktan kurtaran, ruhu besleyen ve fani aklın sınırlarını aşarak ilahi sırlara ulaştıran yegâne güç olduğunu göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Mevlânâ, Mesnevî, Yirmi Beşinci Beyit, Şerh, Aşkın Kudreti.

THE POWER OF LOVE IN THE 25TH COUPLET OF THE MASNAVI: A COMPARATIVE ANALYSIS OF TRADITIONAL COMMENTARIES

Abstract

This study explores the philosophy of love in Mevlânâ Jalâl al-Dîn Rûmî's timeless masterpiece, the Masnavi, through an in-depth examination of the 25th couplet and a comparative analysis of various traditional commentaries. The couplet, which contains the lines "The body of clay ascended to the heavens through love; the mountain began to dance, becoming agile," vividly reveals the transformative and miraculous power of love. By demonstrating how the symbolic elements in this couplet represent the response of both human existence and inanimate matter to divine love, the study aims to illuminate the spiritual depth of the Masnavi.

The interpretations of sixteen commentators, including Muînî, Ebussuud al-Kayserî, and İsmail Hakkı Bursevî, are examined and compared within the scope of the study. The commentators generally concur that love exerts an extraordinary influence over both the material and spiritual realms. While the ascension of the "body of clay" is commonly associated with the physical bodies of prophets, some commentators, such as İsmail Hakkı Bursevî, emphasize the might of love even more powerfully by interpreting this ascension as that of the earth itself. Likewise, nearly all commentators relate the movement of the "mountain" to the divine manifestation on Mount Tur.

Additionally, the formal elements of the couplet, including its aruz meter, rhyme, and refrain, are analyzed, and the symbolic meanings embedded within its structure are elaborated. In this

* Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: ucarabdullah@gmail.com ORCID: 0000-0003-1391-8681

Gönderilme Tarihi: 2 Ekim 2025

Kabul Tarihi: 21 Kasım 2025

Yayınlanma Tarihi: 28 Aralık 2025

framework, love is treated not merely as an emotion but as an absolute principle that transforms stillness into movement and the low into the elevated. In conclusion, through its comprehensive examination of the 25th couplet and its commentaries, this study demonstrates that love is the unique force that liberates humanity from worldly confinement, nourishes the soul, and transcends the limits of mortal reason to unveil divine mysteries.

Keywords: Mevlânâ, Masnavi, Twenty-Fifth Couplet, Commentary, Power of Love.

Giriş

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin ölümsüz eseri *Mesnevî*, manevi bir rehber ve insan ruhunun derinliklerine inen eşsiz bir felsefe metnidir. Yüzyıllardır hem İslam dünyasında hem de Batı'da yoğun ilgiye mazhar olmuş; aşk, varoluş, benlik ve hakikat gibi evrensel temaları benzersiz bir dille işlemiştir. Bu eserin temelini oluşturan en güçlü ve en merkezî kavram ise hiç şüphesiz ki aşktır. Mevlânâ, aşkı sadece bir duygu olarak değil, varoluşun ta kendisi, evrenin hareket ettirici gücü ve ilahi hakikate ulaşmanın yegâne yolu olarak tanımlar. Bu aşk felsefesi, *Mesnevî*'nin hemen her beytine sinmiş olsa da özellikle ilk cildin başlarındaki beyitlerde kendisini güçlü bir şekilde gösterir.

Mesnevî'nin "Toprak beden, aşk sayesinde göklere yükseldi; dağ raksa başladı, çevikleşti" ifadelerini içeren 25. beyti, aşkın dönüştürücü ve mucizevi gücünü en çarpıcı biçimde gözler önüne sermektedir. Bu beyit, hem insani varlığın hem de cansız maddenin ilahi aşk karşısındaki reaksiyonunu sembolize ederek *Mesnevî*'nin tüm manevi derinliğine kapı aralamaktadır. Bu nedenle ilk olarak 25. beyte dair bugüne kadar yapılmış olan şerhlerin günümüz Türkçesine en yakın şekilde aktarımı yapılacak, ardından bu şerhler karşılaştırılarak beyit hakkında genel bir değerlendirilmede bulunulacaktır.

Mesnevî'nin 25. beytine yapılan şerhler, beytin çok katmanlı anlamını ortaya koymaktadır. Muînî (ö. XV. yy), Ebussuûd El-Kayserî (ö. XVI. yy.), Hacı Pîrî (ö. 1587/88 veya 1640), Şem'î Şem'ullâh (ö. 1602-3), İsmâil Rûsûhî-i Ankaravî (ö. 1631-32), Abdülmecid Sivâsî (ö. 1639), Sabûhî Ahmed Dede (ö. 1647), Sarı Abdullah (ö. 1661), Derviş Muhammed Şifayî (ö. 1673), İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1725), Murad Molla (ö. 1848), Ahmed Avni Konuk (ö. 1938), Ken'an Rifâî (ö. 1950), Tâhiru'l-Mevlevî (ö. 1951), M. Muhlis Koner (ö. 1957) ve H. Hüseyin Top gibi şarihler, bu beytin ana fikrini farklı açılardan ele alarak zenginleştirmişlerdir. Şarihlerin ortak paydası, aşkın hem maddesel hem de manevi âlemler üzerinde olağanüstü etkisi olduğu fikridir. "Toprak beden" in yükselişi, peygamberlerin fiziksel bedenleriyle ilişkilendirilmiş; Hz. Muhammed'in miraç yolculuğu, Hz. İsa ve Hz. İdris'in göğe yükselişleri gibi somut örneklerle açıklanmıştır. Buna karşılık İsmail Hakkı Bursevî, bu yükselişin toprağın kendisinin yükselişi olduğunu öne sürerek aşkın kudretini daha etkileyici bir şekilde ortaya koymuştur. Benzer şekilde "dağ" ın hareket edişi, neredeyse tüm şarihler tarafından Hz. Musa'ya Tûr Dağı'nda gerçekleşen ilahi tecelli olayıyla ilişkilendirilmiş, cansız bir varlığın bile aşkın tecellisi karşısında nasıl bir coşkuya kapıldığının delili olarak gösterilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, *Mesnevî*'yi veya müellifi olan Mevlânâ'yı tanıtmak değil, *Mesnevî*'nin 25. beytinin anlaşılmasına katkı sağlamaktır. Mevlânâ'nın evrensel aşk anlayışı, sadece 25. beytin analizi ve şerhleri üzerinden bütüncül bir şekilde sunmaya çalışılacaktır. Bu sayede okuyucunun *Mesnevî*'nin bir beytinin manevi derinliğine ve Mevlânâ'nın eşsiz felsefesine dair daha kapsamlı bir bakış açısı kazanması hedeflenmektedir.

1. *Mesnevî*'nin Yirmi Beşinci Beytinin Şerhleri

Mesnevî'nin yirmi beşinci beyti için bugüne kadar yapılan şerhlerin çoğu bu çalışma kapsamında bir araya getirilmiş olup önce mevzubahis beytin bu şerhlerde nasıl şerh edildiği, ilgili eserlerdeki yirmi beşinci beyit şerhlerinin günümüz Türkçesine en yakın şekilde aktarımı yapılarak gösterilecek, sonra bu şerhler karşılaştırılarak beyit hakkında değerlendirmede bulunulacaktır.

İlk manzum tercüme ve şerh olan **Muînî**'nin *Mesnevî-i Murâdiyye*'sinde şarih, yirmi beşinci beyti iki beyitle "Bu toprak beden aşk sayesinde bir meleğe dönüştü ve bir nefeste binlerce gök burcunu aşip geçti. / Dağ aşktan dolayı deve gibi sarsıldı. Haydi, hemen aşkı iste ve tükenmez hırsları bir kenara bırak." anlamına gelecek şekilde tercüme etmiş; aşkın, topraktan yaratılan bedeni meleğe dönüştürüp gökleri aştırdığını ve dağları sarsacak kadar büyük bir güce sahip olduğunu belirtmiş, dünyevi hırslardan vazgeçip hemen ona yönelmek gerektiğini ifade etmiştir (Yavuz, 2007, s. 36-37).

Ebussuûd El-Kayserî, bu beyti kısaca şerh etmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır: Topraktan yaratılmış olan o latif ve temiz beden yani Hazreti Peygamber'in pak vücudu, aşk ve sadakat sebebiyle göklerin de ötesine hatta miraç yolculuğunda Sidretü'l-Müntehâ'nın da ötesine yükselmiştir. Tûr Dağı da raksa gelip çevikleşmiştir (Koçoğlu, 2014, s. 80).

XVI. yüzyıl şarihlerinden **Hacı Pîrî**, *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*'sinde 25 ve 26. beyitleri birlikte şerh etmiştir: "Şimdi anlıyoruz ki her olgunluk ve her büyüklüğün kaynağı aşktır çünkü aşk, insanı yükseliş yollarına ve ilerleme basamaklarına çıkarır. Nitekim Hz. İsa, inziva köşesinde kendi benliğini aşk ateşiyle yakmayınca "Fakat Allah onu kendisine yükseltmiştir." (Nisa, 158) ayetinin nurundan yakınlık mutluluğuna erişemedi. O, varlık elbisesinden tam anlamıyla sıyrılmadığı için dördüncü gökte kalmış, eğer bu tam kurtuluş hâli nasip olsaydı yolun ortasında kalmazdı. Ama Peygamberimiz için kulluk makamında beşerî bağlardan tamamen kurtuluş gerçekleşmişti. Allah'ın birliğinin nuruyla benliğinin karanlığı yok oldu ve O'nun yükselişinin belgesi "Bütün eksikliklerden uzak olan o kulunu geceleyin yürüttü" (İsra, 1) ayetiyle doğrulandı. Böylece yerin en alçağından arşın en yüce noktasına ve toprak bedeninin zindanından göklerin en üst katmanlarına ulaştı. Hatta O'nun bu ilerleyişi sırasında diğer peygamberlerin parmakları hayretten ağızlarında kalmıştı. Gerçek şu ki sevgi evinde herkes sevgili olma makamının başköşesine oturamaz." (Yıldız Er, 2018, s. 80-81).

Mesnevî'nin bütün ciltlerini Türkçe şerh eden ilk şarih olan **Şem'î Şem'ullâh**, yirmi beşinci beytin şerhinde şöyle buyurmaktadır: "Topraktan yaratılmış olan beden, ilahi aşk sayesinde göklere yükselir. Yani kaba topraktan yaratılmış olmasına rağmen Hz. Âdem, Hz. İdris ve Hz. İsa gibi peygamberler yüksek ve yüce bir makama ilahi aşk sayesinde ulaşmışlardır. Buradaki yükselme, zahiri yani görünürdeki bir yüceliktir. Oysa asıl manevi yüceliğe ulaşanların mertebesi bundan çok daha fazladır. Dağ ise raksa geldi ve çevikleşti. Çünkü Tûr Dağı, parça parça olmasının yanı sıra altı dağ da oradan kalkarak üçü Mekke'de üçü de Medine'de kalmıştır ve şu anda da yerlerinde durmaktadırlar. Hazreti Mevlânâ bu sözleriyle ilahi aşkın inceliğini ve yüceliğini açıklayarak cansız varlıklar üzerinde bile etkisi olduğunu belirtir." (Dağlar, 2009, s. 230).

İsmâil Rüsûhî-i Ankaravî, *Mesnevî* şerhlerinin en tanınmış olan eserinde yirmi beşinci beyti diğer şarihlere nispetle genişçe şerh etmiştir: Topraktan olan beden, aşk sebebiyle göklere gitti, dağ raksa geldi ve çevik, canlı oldu. Yani topraktan yaratılan beden, Hz. Muhammed'in şerefli bedeni, Hz. İdris ve Hz. İsa'nın latif bedenleri gibi aşk ile göklere yükseldi. Mutezile mezhebi, Peygamberimizin uyanık hâlde Ümmü Hani'nin odasından çıkıp göğe yükseldiğini inkâr eder ve bu konuda Hz. Aişe'nin "*Allah'a yemin olsun ki Resulullah cesediyle değil, ruhuyla uruc etmiştir.*" sözüne dayanır. Muaviye'den de benzer bir rivayet vardır. Ancak âlimlerin büyük çoğunluğu, ârifler ve fakihler bu görüşün aksini savunur. Çünkü uyanıkken elde edilen faziletin ve uykuda görülen rüyanın bir kıymeti yoktur. Oysa ruhla rüya hâlinde göğe yükselenler çoktur. Özellikle Peygamberimizin tüm göklere yükseldiğini Allah'ın kitabı da açıkça beyan eder: "...*Kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir.*" (*İsra*, 1). Bu konuda çok sayıda açık delil ve sahih rivayet de bulunmaktadır: "*Ben Mescid-i Haram'da Kabe'nin yakınındaydım. Bir de baktım Cebrail, Burak ile geldi ve beni göklere çıkardı.*" *Buhârî, Bed'u'l-Halk*, 6 (3207) (Tanyıldız, 2010, s. 244-245).

Yirmi beşinci beytin şerhinde **Abdûlmecid Sivâsî**, şu ifadeleri kullanmıştır: Toprağın cismi yahut toprak beden, aşk sebebiyle göklere gitti. Hz. Musa'ya tecelli yeri olan dağ ise raksa geldi; çevik, canlı ve hareketli oldu. Aşkın keyfiyetiyle dağ ve taş yandı, nice Hak dostu ise hayran ve şaşkın oldu. Yani yel estikçe toprağın havaya savrulması, "*Rüzgâr Rahman'ın nefesindendir*" hadisine göre rüzgârın tozunda görüldüğü gibi dönerek yüceye yönelir. Kısacası bütün eşyalar aşksız yani maşukun varlık mayası olmaksızın cansız ve ölü hükmündedir. Zira hayat halkasından maksat Allah'ı bilmektir ve "*Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.*" (*Zariyat*, 56) ayeti uyarınca bunu elde etmeyenler ölüdür; elbiseleri kefen, evleri ise yerdir. Bütün eşyanın hareketi ve olgunlukları, aşk mayasının eklenmesiyle olur. Bunun gibi insanın beden keşfi de aşk ile şerefli bir makama ulaşır. Hz. İdris ve Hz. İsa gibi cismi ruhun sıfatına girdi ve cansız varlığa da etki edip Tûr Dağı'nı parçaladı ki altı tepe yerinden kalkıp üçü Mekke'de üçü de Medine'de yerleşti demişlerdir (Abdûlmecid es-Sivâsî, 24b-25a).

Sabûhî Ahmed Dede, bu beytin şerhinde şu ifadeleri kullanmıştır: Aşkın hikmetlerinden biri, toprak bedenın zahirî ve manevî göklerdeki yükselişlere sebep olmasıdır. Nitekim Allah'ın elçisi Muhammed Mustafa, miraç gecesinde ilahî aşk ile yerden Arş'a yükseldi. Hz. İsa ve Hz. İdris de gökler üzerinde makam sahibi oldular. Kara toprağa bak ki yokluk uzayında isimsiz ve nişansız iken Hak Teâlâ *"Ben gizli bir hazineydim, bilinmek istedim ve halkı (âlemleri ve insanı) yarattım."* (Keşfü'l-Hafâ, c.2, s. 1011) kutsî hadisinin anlamınca Âdem'in varlığını ondan yoğurdu. Böylece değersiz bir toprak iken *"Andolsun ki biz, insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık"* (İsra, 70) tacı giydirilerek en güzel surette yaratıldı ve onun şanında *"Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım"* (Bakara, 30) hitabı okundu. Cenab-ı Hak, onunla *"Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler..."* (Maide, 54) ayetinin gözüyle âlemi şan ve şerefle doldurdu ve onunla öyle aşk oyunları oynadı ki Âdem'in her bir ferdine ayrı ayrı muamele etti. Bu kadar çok didişmeye, konuşmaya ve yaygaraya hep aşk sebep olmuştur. *"Rabbi dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi"* (Araf, 143). Musa'nın Rabb'i Tûr Dağı'na tecelli ettiği vakit Tûr Dağı'nı paramparça edip yerinde yok etti. İşte bu ayet-i kerimenin hikmeti gereğince Tûr Dağı'na tecelli kadehi sunulduğunda sarhoş bir sufi gibi raks edip çevik ve hareketli olmuştur (Töre, 2021, s. 309).

Sarı Abdullah ise yirmi beşinci beyti şu ifadelerle şerh etmiştir: "Toprak beden, aşk sayesinde göklere yükseldi. Yani dünyadan el çekme hücrelerinde inzivaya çekilen ve yalnızlık köşesinde kalan Meryem oğlu İsa, varlık yükünü aşk ateşinde yakıp yakınlık yüzünü *'Fakat Allah onu kendisine yükseltmiştir'* (Nisa, 158) ayetinin nuruyla parlatınca dördüncü feleğin tahtına oturdu. Aşkın coşkusunda olan tecellilerin gücünü gör ki Tûr Dağı raksa geldi ve çevikleşti. Yani tecelli ateşinden coşup altı parçaya ayrıldı, üçü Mekke'ye diğer üç parçası da Medine'ye giderek yerleşti." (Salmani, 2020, s. 349).

Derviş Muhammed Şifayi, yirmi beşinci beytin şerhinde şu ifadelerle yer vermiştir: "Burada 'toprak beden' ile kastedilen Hz. Âdem'in topraktan yaratılmış olması sebebiyle tüm varlıklar üzerindeki aşkın etkisidir. Bu etki sayesinde toprak beden göklerin üzerine çıkmıştır. Nitekim Peygamberimiz miraç gecesinde cismiyle bütün göklerin üzerine yükselmiş, Hz. İdris ve Hz. İsa da bedenleriyle göğe yükselmişlerdir. Yine aşkın etkisiyle dağ yani Tûr Dağı, raksa gelmiş; çevik, canlı ve hareketli olmuştur." (Özdemir, 2016, s. 91).

Mesnevî'nin 25. beytini geniş şerh eden şarihlerden biri **İsmail Hakkı Bursevî**'dir ve şerhinde günümüz Türkçesiyle şu cümlelere yer vermiştir: Felek, gezegenlerin seyir yeri ve yıldızların yörüngesidir. Feleğe bu ismin verilmesi sebebi, yörüngeye benzemesidir. Nitekim Kur'an'da da *"Her biri yörüngede yüzmektedir."* (Enbiya, 33) buyrulur. Ayrıca feleğin dairesel hareketinde kirmana benzemesinden dolayı bu ismi almış olması da mümkündür. Dağ ise Hz. Musa'nın Tûr Dağı'dır. Raks, burada dönme anlamında değil, mutlak hareket ve çalkantı anlamında kullanılmıştır. Eğer "toprak beden" ile topraktan yapılmış ve yaratılmış olan cisim yani insan kastedilirse şarihlerin de belirttiği gibi maksat Hz. Mustafa, Hz. İsa ve Hz. İdris'in cisimleridir. Bunlar aslında *"Sizi topraktan yarattı."* (Rum, 20) ayetine

göre topraktan yaratılmış ve insanlık âleminin en aşağısında dururlarken aşkın gücüyle melekler âleminin zirvesine yükselmişlerdir. Dünyanın merkezi gibi göklere doğru çıkıp gitmişlerdir. Eğer aşkın etkisi olmasaydı kimse hareket edemez ve uçuşa doğru uçmaya kadir olamazdı. Nitekim sahrada bir toz zerresi bile o kadar hafif olmasına rağmen yerden yükselmesi ancak rüzgârla mümkün olur. Ancak âşikar olan “toprak beden”den maksadın toprağın kendisi olduğudur. Nitekim beytin ikinci mısrası da buna bir delildir. Öyleyse mana şudur: Toprağın kendisi, dört unsur arasında ağır ve yoğun bir özellik taşıyorken ve cansız bir beden gibi hareketsizken yine de tüm varlıkların tabiatına yerleştirilmiş olan ezeli sevgi ve bütün mevcudatın mayası olan sonsuz aşk sebebiyle Hz. Musa’nın dağı gibi paramparça olup havaya karışan bir toz hâline geldi. Zerreleri göklerin en derin noktalarına ulaştı. Sanki aşkla perişan olmuş bir beyindir ki ahının dumanı göğe ulaşmıştır. Veya cismi ve ruhu aşk ipliğiyle yüce yapılara ve felekî dönen cisimlere bağlı olan hareketlerin kaynağı gibidir. Bu yüzden merkezinde duramayıp gökleri dolaşır ve semavi cisimlere ulaşır. Bu anlam ilkinden daha etkilidir. Zira insanın göklere yükselmesinden ziyade toprağın kendisinin bu şekilde yükselmesi, aşkın kudretini ve etkisini göstermede daha şaşırtıcıdır. Çünkü insanın yapısında hava ve ateş gibi hafiflik kabul eden unsurlar bulunur. Oysa toprağın kendisi saf ve tamamen ağırdır. Şiirin ikinci mısrasının kastedilen manası şudur: Hz. Musa’nın dağı, aşkın etkisi ve hareketlendirmesiyle hareket ve çalkanışa geldi, çevik ve hareketli oldu. Oysa taş, ağırlık ve parça bütünlüğü açısından demir ile denk gibidir. Eğer dağda aşkın eseri olmasaydı, tecelli anında sarhoş suretine girmez ve varlığı çalkantı görmezdi. Nitekim bunun ayrıntısı gelecek beyitte [26. beyit] gelir. “Eğer toprağın, dağın ve diğer eşyanın da aşkla vasıflanması mümkün olsa o zaman aşk genel bir şey olur ve insana özgü olmazdı” diye bir soru sorulursa cevap şudur: Bu durum, aşkın insana özgü oluşuna aykırı değildir. Zira insanda görülen aşk, dert ve belaya dayalı, sürekli ve aktiftir. Diğer eşyada ise böyle değildir. Bu sebeptendir ki Tûr Dağı’nda aşkın ortaya çıkışı, sadece tecelli anında gerçekleşmiştir ve bu sırada dağ parçalanmıştır. Çünkü insanda olan aşkın kuvveti başka bir varlıkta yoktur. O anda Hz. Musa’nın kendinden geçip düşmesi bu manaya aykırı değildir. Bursevî, şerhinde Sâib-i Tebrîzî’nin “Mecnun, Tûr dağının, âşığın başının altında kül olduğunu bilmeden başını Leyla’nın dizine koyuyor” anlamındaki Farsça beytine de yer vermiştir (Güleç, 2006, s. 150-151).

Murad Molla ise şerhinde günümüz Türkçesiyle şunları beyan etmiştir: “Toprak beden, muhabbetten dolayı gökler üzerine gitti. Nitekim Hz. İdris, göğe yükselip orada bir yer edinmiştir. Hakkında Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulur: “*Kitap’ta İdris’i de zikret, çünkü o dosdoğru bir peygamberdi. Biz onu yüce bir yere yükselttik*” (Meryem, 56-57). Yine Hz. İsa da “*Fakat Allah onu kendisine yükseltmiştir. Allah, üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir.*” (Nisa, 158) ayeti gereğince göğe yükseltilmiştir. Ve yine iki cihanın övücü Hz. Muhammed Mustafa’yı âlimlerin çoğunluğunun görüşüne göre Recep ayının yirmi yedinci

gecesi Cebrail aracılığıyla Burak, taç, hulle ve kemer göndererek önce Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya, oradan dünya semasına, sonra da en yüce Arş'ın üzerine yükseltti. Orada cemalini tecelli ettirdi, beş vakit namazı farz kıldı ve sonsuz sırlara vakıf eyledi. Tûr Dağı harekete geldi ve parça parça oldu. *"Musa dedi: Allah Tûr dağına tecelli etti. Altı büyük dağ vardır; üçü Medine'de üçü Mekke'dedir. Onlardan bir parça da yeryüzüne dağıldı ve kıyamete kadar o parça yürüyecek ve dağılacak."* Hadis-i şerifin manası, bu parçanın dışında kalanların altı tane olduğudur. Zira bu parça ile birlikte toplam yedi parça olur." (Öksüz, 2008, s. 115-116).

Ahmed Avni Konuk, yirmi beşinci beytin şerhinde şu ifadelerle yer vermiştir: "Şuden" mastarı, "olmak" ve "gitmek" anlamlarına gelir. Bu yüzden ilk mısradaki "şud" kelimesi "gitti", ikinci mısradaki ise "oldu" demektir. Çâlâk ise çabuk ve çevik manasındadır. Yani âlemlerin efendisi olan peygamberimizin ve onun varislerinin yoğun ve ağır topraktan yaratılmış bedenleri, ilahi aşk sebebiyle incelererek göklere yükseldi. Tûr-ı Sînâ dağı da Hz. Musa'nın aşkıdan dolayı gerçekleşen ilahi tecelli üzerine harekete gelip hızla parça parça oldu (Eraydın ve Tahralı, 2009, s. 91-92).

Ken'an Rifâî, beyti şöyle şerh eder: Topraktan yaratılan vücut, ona aşk dokunduğu zaman âdeta kanatlanıyor, göklere yükseliyor. Hatta aşk, Tûr-ı Sînâ gibi bir dağa dokunduğu zaman dağ yerinden oynuyor. Her parçasıyla derin bir coşku içinde âdeta raks ediyor. Çünkü Musa'nın ısrarı üzerine Allah ona "Dağa bak" demişti. Musa'nın bakmasıyla gözlerinin kamaşması ve ruhunun yanması bir oldu. Musa düşüp bayıldı. Çünkü dağ, büyük güzelliğin yansımaya dayanamamış, bir nur ve ateş çağlayanı hâlinde parçalanmıştı. Burada insan varlığının göklere yükselişi bir mecaz değil, bir hakikat olarak ele alınır. Allah aşkı, Hz. Muhammed'i, Hz. İdris'i ve Hz. İsa'yı farklı şekil ve sebeplerle göğe yükseltmiştir. Dağın raksa gelmesi ise tecelli olayındandır. Musa peygamber bu tecelli ile kendinden geçmişti. Dağ ise aynı tecelli ile görülmemiş bir vecd (kendinden geçme) hâline kapılmıştı. Bütün bu ruh ve hayat mucizelerinin büyük yaratıcısı aşktı. Hz. Musa'yı kendinden geçiren ve Tûr-ı Sînâ'yı raksa getiren kudret oydu (Rifâî, 2010, s. 10).

Tâhiru'l-Mevlevî, şerhinde şunları zikreder: Topraktan yaratılmış olan insan bedeni, aşkın etkisiyle göklere çıktı ve göklere ait bir varlık (melek) oldu. Dağ bile bu etki altında çeviklik kazanıp oynamaya başladı. Hazreti Mevlânâ, önceki beyitte [24. beyit] aşkın kusurları temizleme gücünden bahsetmişti. Bu beyitte ise şöyle der: Aşk, öyle bir mucizedir ki âşkın topraktan olan bedenini göklere çıkarır ve onu göklere ait bir varlık yapar; cansız bir kütle olan dağ bile hareket ettirip oynatır. Kur'an-ı Kerim'de Hz. İdris hakkında şöyle denir: *"Onu âlî bir makama yükselttik."* (Meryem, 57). Hz. İsa için de mealen *"Allah onu kendi katına yükseltti."* (Nisa, 158) buyrulur. İnsan olmaları sebebiyle bedenleri topraktan olan bu iki peygamberin göklere çıkarıldığı haber verilir. Aynı şekilde peygamberimiz

de miraç gecesinde göklere, oradan da en yüce Arş'a götürülmüştü. “*Ben ancak sizin gibi bir beşerim ancak bana vahyolunur.*” (*Kehf, 110*) ayeti uyarınca Resul-i Ekrem de diğer iki peygamber gibi bir insandı ve onların bedenlerinin mayası da topraktı. Böyle olmasına rağmen aşkın feyzi her üçünü de göklere ve bizim bilemeyeceğimiz makamlara ulaştırdı. Aşkın etkisiyle dağın oynamasına gelince bu durum, Hz. Musa'ya Tûr Dağı'nda gerçekleşen tecelli olayına bir işaretir ve [26. beyitte] izah edilecektir (Tâhiru'l-Mevlevî, 1971, s. 79-80).

M. Muhlis Koner'in *Mesnevî'nin Özü* 'nde şu ifadeler yer almaktadır: Aşkın büyük kudreti tasvir edilirken toprak gibi kesif bir maddeden yaratılmış olan şu cismi, göklere aşk ulaştırdı. Koskoca Tûr, onun kudretinden raksa geldi, buyuruyorlar (Koner, 1961, s. 15).

H. Hüseyin Top ise şunları söylemiştir: “Aşk öyle bir güç, öyle bir iksirdir ki topraktan meydana gelmiş olan insan bedenini şeffaflaştırır ve semaların ötesine ışınlar; cansız, camid bir kütle olan dağı canlandırır ve ona raks ettirir. Aşk, sonsuz kudretin en büyük mucizesidir. Yüce peygamberlerden İdris, İsa ve Muhammed (s.a.v), aşkın burakıyla semaların burçlarında seyran eylemişlerdir. Kur'an-ı Kerim'de İdris (a.s.) için “*Onu yüce bir makama yükselttik.*” (*Meryem, 57*), İsa (a.s.) için “*Ben seni kendi katıma yükselteceğim.*” (*Âl-i İmran, 55*) buyrulur. İsrâ suresinin birinci ayetinde buyrulduğu üzere Hz. Muhammed, miraca yükselmiş ve hiçbir kula nasip olmayan manevi sırların mahzarı olmuştur. Kur'an'ın ifadesiyle Hz. Muhammed de diğer peygamberler de birer insandırlar. Peygamberlerin de vücut hamurları topraktandır. Onlar da dünyaya ve yer çekimine hilkat bağı ile bağlıdırlar. Hâl böyle iken Allah aşkı, onları pişirir, yakar, eritir, benliklerini yok eder de tecelli kanatları ile kendi katına yükseltir. Allah aşkı kimde mevcut ise o aşk ona kan verir, can verir ve mucizeler yaşatır. İlâhi cezbe ile beslenen aşkın harareti, sûrî varlığı eritir, beşeri kesafeti dağıtır ve âşığı bir nur buketi hâline getirir. Sonra da ışık hızından daha hızlı, varlık âleminin büyük enginliklerinden seyran eyletir. İlâhi tecellilerin sergilendiği manevi âlemlerin sihirli güzelliklerini temaşa ettirir. Böylesine doyumsuz tecellilere mazhar olan insan da topraktan yaratılmıştır ama artık toprak onda nura dönüşmüştür. Bu gibi manevi hadiseler, yaşanmakla anlaşılabilen, ifadenin dar kalıplarına sığmayan ve keşifle bilinen subjektif olaylardır.” (Top, 2011, s. 65-66).

Mesnevî'nin yirmi beşinci beytine on altı şarihin yaptığı şerhler yukarıda sadeleştirilerek verilmiştir. Elbette yukarıda zikredilen şarihler haricinde şerh veya tercüme geleneğine katkıda bulunanlar vardır. Bunlardan biri olan Abdülbâki Gölpınarlı, *Mesnevî ve Şerhi I* adlı eserinde 25 ve 26. beyitleri birlikte şerh etmiş görünse de 25. beyitle ilgili herhangi bir izahta bulunmamıştır (Gölpınarlı, 1985, s. 47-48). Sunulan bu yorumlar, bir sonraki bölümde yapılacak olan karşılaştırmalı analizin zeminini oluşturmaktadır.

2. Yirmi Beşinci Beytin Şerhlerinin Karşılaştırmalı Analizi

Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinde yer alan 25. beytin ana teması, **aşkın kudretidir** diğer bir ifadeyle **aşkın dönüştürücü gücüdür**.¹ Şarihlerin değerlendirmeleri, bu ana temayı farklı açılardan ele alarak zenginleştirmektedir.

2.1. Ana Fikir: Aşkın Gücü ve Etkileri

Yukarıda zikrettiğimiz metinlere göre şarihlerin ortak paydası, aşkın hem maddesel hem de manevi âlemler üzerinde olağanüstü bir etkisi olduğu fikridir. Muînî'nin tercümesiyle başlayan değerlendirmelerde aşk âdeti sihirli bir iksir gibi görülür.

- **Maddenin Dönüşümü:** Aşk, toprak bedeni meleğe dönüştürerek gökleri aşmasını sağlar. Bu, insan varlığının fiziksel sınırlarını aşan bir yükseliştir.
- **Doğaya Etkisi:** Aşkın gücü o kadar büyüktür ki cansız ve hareketsiz olan dağları bile hareket ettirir, raks ettirir. Bu, doğadaki en katı ve ağır varlıkların bile aşk karşısında duramadığını gösterir.

2.2. Şarihlere Göre Beytin Yorumları

Şarihler, beytin iki ana ögesini farklı bağlamlarda yorumlamışlardır: **“toprak beden”** ve **“dağ”**.

Toprak Bedenin Yükselişi:

Şarihlerin büyük çoğunluğu, **“toprak beden”** ifadesini peygamberlerin, özellikle de Hz. Muhammed, Hz. İsa ve Hz. İdris'in fiziksel bedenleriyle ilişkilendirir.

- **Peygamberlerin Yükselişi:** Ebussuûd El-Kayserî, Tâhiru'l-Mevlevî, Ken'an Rifâî, Ahmed Avni Konuk ve H. Hüseyin Top gibi şarihler, bu yükselişi doğrudan Hz. Peygamber'in miraç yolculuğuyla açıklar. Bu, fiziksel bir yükseliş olarak kabul edilir ve İsra Suresi ile desteklenir.
- **İsa ve İdris Peygamberler:** Çoğu şerhte Hz. İsa ve Hz. İdris'in göğe yükselişi, beytin manasını destekleyen birer örnek olarak verilir. Hacı Pîrî, Sarı Abdullah, Murad Molla ve Tâhiru'l-Mevlevî, Hz. İsa'nın yükselişi için “Nisa, 158” ayetini zikreder.
- **Farklı Yorumlar:** İsmail Hakkı Bursevî ise bu konuda daha geniş bir perspektif sunar. İlk olarak peygamberlerin cisimlerine işaret ettikten sonra asıl ve daha etkileyici olanın toprağın kendisinin yükselişi olduğunu öne

¹ *Mesnevî*'de aşkın dönüştürücü gücünün anlatıldığı bazı beyitler için bk. *Mesnevî* I/9-10, I/19-20, I/23, I/25, I/30-31, I /110, I /115, I/219-220, I/1793-1794, I/3686, II/701-703, II/1752, II/1759, II/2584, III/543, III/2360-2361, III/3018, III/3032, III/3752, III/3893-3895, III/3897, III/4001, III/4393-4394, III/4713, IV/862-863, V/588-590, V/1163, V/2013, V/2021-2022, V/2725, V/2730-2731, V/2734-2735, V/3853-3854, VI/909, VI/972, VI/1967, VI/3168-3169, V/2188.

Cilt ve beyit numaraları şu eserden alınmıştır: Derya Örs ve Hicabi Kırılancı (2015), *Mesnevî-i Ma'nevî*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

sürer. Ona göre bu, aşkın kudretini göstermede daha şaşırtıcı bir örnektir çünkü toprağın saf ve ağır yapısı, yükselişini daha olağanüstü kılar. Aynı zamanda Şem'î Şem'ullâh da bu yükselişi zahiri ve manevi olmak üzere ikiye ayırır.

Dağın Harekete Gelmesi:

Şarihler, “dağ” ifadesini neredeyse oybirliğiyle Hz. Musa'ya tecelli eden Tûr Dağı ile ilişkilendirir.

- **İlahi Tecelli ve Raks:** Bu, Araf Suresi'ndeki (143. ayet) tecelli olayına bir göndermedir. Şarihler, tecellinin dağa dokunduğu anda dağın paramparça olmasını “raks etmesi” olarak yorumlar.
- **Mekke ve Medine'ye Giden Parçalar:** Şem'î Şem'ullâh, Abdülmecid Sivâsî ve Sarı Abdullah gibi şarihler, Tûr Dağı'nın parçalanıp altı dağ parçasının Mekke ve Medine'ye yerleştiği rivayetine de yer verir. Bu rivayet, beytin manasını somutlaştıran bir detay olarak sunulur.
- **Aşkın Doğaya Etkisi:** Bu olay, cansız bir varlığın bile ilahi aşkın tecellisi karşısında nasıl bir coşku ve hareketliliğe kapıldığını gösterir. Bursevî'ye göre bu hareket, bir tür “ızdırıp” ve “sarhoşluk” hâlidir.

2.3. Değerlendirme ve Genel Bakış

Metinlerdeki şerhler, Mevlânâ'nın beytinin evrensel bir aşk felsefesini nasıl yansıttığını göstermektedir. Aşk, sadece insani bir duygu değil, aynı zamanda varoluşun ve hareketin temel kaynağıdır.

- **Aşkın Kaynağı:** Hacı Pîrî'nin belirttiği gibi her olgunluk ve büyüklüğün kaynağı aşktır. Abdülmecid Sivâsî'nin ifadesiyle bütün eşyanın hareketi ve olgunlaşması, aşk mayasının eklenmesiyle olur.
- **Dünyevi Hırslardan Kurtuluş:** Muînî'nin tercümesinde dünyevi hırsları bırakıp aşka yönelmek gerektiği vurgulanır. Bu, aşkın manevi bir arınma ve yücelme aracı olduğuna işaret eder.
- **Vahiy ve Keşif:** Derviş Muhammed Şifayi ve H. Hüseyin Top gibi şarihler, bu hadiselerin sadece akıl yoluyla değil, “keşif” ve “yaşantı” ile anlaşılabilirliğini belirtirler.
- **Maddi ve Manevi Boyut:** Şarihler, aşkın hem fiziksel (miraç gibi) hem de manevi (benliğin yok olması gibi) boyutunu vurgular. Aşk, insanın beşeri kesafetini eriterek onu bir nur demeti hâline dönüştürür.²

² Mevlânâ'nın 25. beyitte vurguladığı aşkın yükseltici ve dönüştürücü gücü, tasavvufi şiirde ve modern ilahi formunda da karşımıza çıkan evrensel bir temadır. Nitekim Sıddık Naci Eren (ö. 2018), aşkın bu kurtarıcı etkisini “Aşk insanı döndürür / Cehennemî söndürür.” dizeleriyle veciz bir şekilde ifade etmiştir. Ayrıca 25. beyitte geçen “göklere yükseliş” temasına modern bir paralellik olarak Maher Zain ve Harris J'nin seslendirdiği *Qalbi Fil Madinah*'ta geçen “طَارَتْ رُوحِي حُبًّا” (Ruhum

Bu farklı yorumlar, bir *Mesnevî* beytinin nasıl derin ve çok katmanlı anlamlar barındırdığını ve her şarihin kendi bilgi birikimi, felsefesi ve tasavvufi görüşü doğrultusunda metne nasıl yeni bir derinlik kattığını açıkça ortaya koymaktadır.

3. Yirmi Beşinci Beytin İncelenmesi

Mesnevî'nin yirmi beşinci beytinin Farsçası, Latin harflerine aktarımı ve nazmen tercümesi şöyledir:

جسم خاک از عشق بر افلاک شد
کوه در رقص آمد و چالاک شد

Cism-i hâk ez'ışk bereflâk şud
Kûh derraks âmed ü çâlâk şud

*Aşkla göklere çıktı, toprak beden,
Dağ raks ederek oynadı yerinden!*

(Avşar, 2017, s. 25)

3.1. Maddi Yapı

Mevlânâ, *Mesnevî*'sinde aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbını kullanmıştır. Bu kalıp, Fars ve Türk edebiyatında sıkça rastlanan, akıcı ve coşkulu bir yapıya sahiptir. *Mesnevî*'nin yirmi beşinci beytinde aruz vezninin kullanımı şu şekildedir:

fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün

Cism-i hâk ez'ışk bereflâk/ şud

_ . _ _ / _ . _ _ / () _

Kûh derraks/ âmed ü çâ/lâk şud

_ (.) _ _ / _ . _ _ / _ _

Yirmi beşinci beyitte iki yerde med, bir yerde ulama yapılmıştır. Ayrıca izafet kesresi ve atıf vâvının kapalı hece olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Şiirde ritmik düzenin sağlanmasında kullanılan bir diğer unsur, ses tekrarına dayalı kafiye ve söz tekrarına dayalı rediftir. *Mesnevî* nazım şeklinde beyitler kendi arasında kafiyeyle olduğu için ritmik yapı, eserin tamamında görülebilir. *Mesnevî*'nin yirmi beşinci beytinde “şud” kelimesi redif olarak kullanılmış olup rediften önce zikredilen “eflâk” ve “çalâk” kelimelerinde bulunan “lâk” ses tekrarlarıyla kafiye

aşkla uçtu/yükseldi) ifadesi de aşkın insani varlığı fiziksel bağlardan koparıp manevi âlemlere taşıyan yükseltici gücünü özetlemektedir (Doğan, 2017, 3:57; Zain & Harris J, 2025, 0:53)

ve ritim oluşturulmuştur. Beytin ilk mısrasında (sadr) zikredilen “hâk” kelimesinin de kafiye sesleriyle benzerliği ritmi artırmaktadır. Bu durum, beyte güçlü bir ses tekrarı ve vurgu katmaktadır.

Beyit, basit ama etkili kelimelerle iki zıt kavramı bir araya getirmiştir. Bunun için “Cism-i hâk” (toprak beden) ve “kûh” (dağ) gibi somut kelimeler seçilmiştir. Bu kelimeler, aşkın soyut gücünü, somut örnekler üzerinden anlatmayı kolaylaştırmıştır. Toprak ve dağ, en ağır ve hareketsiz varlıkları temsil eder.

Beyitte aşkın etkisiyle gerçekleşen zıt durum anlatılmaktadır. “Cism-i hâk” (toprak), fiziksel olarak en ağır elementlerden biridir. “Bereflak şud” (göklere yükseldi) ifadesi, bu ağırlığın aşka boyun eğerek nasıl hafıflediğini ve yükseldiğini göstermektedir.

“Kûh” (dağ), genellikle sabitliğin ve hareketsizliğin sembolüdür. “Derraks âmed ü çâlâk şud” (raks etti ve çevikleşti) ifadesi ise bu hareketsizliğin aşka karşı koyamayarak nasıl bir coşkuya kapıldığını anlatır.

Beyitte aşkın gücü o kadar abartılmıştır ki aşk, “toprak bedeni” göklere çıkarır ve koca dağı bile oynatır. Bu abartı, aşkın dönüştürücü ve mucizevi gücünü vurgularken mübalağa sanatına da güzel bir örnek teşkil eder.

Dağın “raks etmesi” ve “çevikleşmesi”, cansız bir varlığa canlılık ve hareketlilik nitelikleri yükler. Böylece aşkın, sadece insanı değil, tüm evreni etkileyen bir güç olduğu ifade edilir. Burada da teşhis sanatına bir örnek bulunmaktadır.

Mevlânâ, bu beytin maddi yapısında soyut bir kavram olan aşkın olağanüstü gücünü somut ve akılda kalıcı bir şekilde ifade etmeyi başarmıştır.

3.2. Mana Yapısı

Beytin mana yapısı, aşkın evrenin en yüce, dönüştürücü ve hareketlendirici gücü olduğu fikri üzerine kuruludur. Mevlânâ, bu gücü anlatmak için iki zıt örnek kullanmıştır:

1. **İnsanın Yükselişi:** Fiziksel olarak en aşağı seviyede (toprakten yaratılmış) olan insanın, aşk sayesinde en yukarıya (göklere) yükselmesini anlatır.
2. **Maddenin Canlanması:** En hareketsiz ve ağır varlık olan dağın bile aşkın etkisiyle hareketlenip coşkuyla raks etmesini gösterir.

Bu iki örnek, aşkın sadece insana özgü bir duygu olmadığını, tüm varoluşu kapsayan, cansız maddeye bile etki eden evrensel bir enerji olduğunu vurgular.

Beyitteki her bir öge, derin bir sembolik anlam taşır:

- **“Cism-i hâk” (Toprak beden):** Bu ifade, hem insanın fiziksel, ölümlü ve kısıtlı yapısını sembolize eder hem de manevi olarak “benlik”in, “ego”nun

ağırlığını temsil eder. Bu ağırlık, aşkın saf gücüyle ortadan kalkar ve kişi hafifleyerek manevi âlemlere yükselir.

- **“Bereflâk şud” (Göklere yükseldi):** Bu sadece fiziksel bir yükseliş değildir. Aynı zamanda manevi bir arınma, ruhanî bir yücelmedir. İnsanın beşerî vasıflarından sıyrılarak melekî bir seviyeye ulaşmasını, ilahi sırlara vakıf olmasını sembolize eder. Şarihlerin de belirttiği gibi bu, Hz. Muhammed’in miracı, Hz. İsa ve Hz. İdris’in göklere yükselişleri gibi somut örneklerle de açıklanabilir.
- **“Kûh” (Dağ):** Dağ, sağlamlığı, hareketsizliği, katılığı ve maddiyatı temsil eder. Aynı zamanda Araf Suresi’ndeki (143. ayet) Hz. Musa kıssasına bir göndermedir. Dağ, ilahi tecelliye kaldıramayan maddi dünyanın sembolüdür.
- **“Derraks âmed ü çâlâk şud” (Raks etti ve çevikleşti):** Bu ifade, dağın hareketsizliğinin ilahi aşkın gücü karşısında nasıl bir coşkuya dönüştüğünü anlatır. Dağın raks etmesi, katı maddenin bile ilahi güzellik karşısında kendinden geçmesi, varlığını yitirip parçalanmasıdır. Bu, aşktan mahrum olan her şeyin cansız ve ölü olduğunu, aşkın dokunuşuyla cansız ve en katı şeylerin bile can bulduğunu ifade eder.

Beytin mana yapısı, farklı düzeylerde okunabilir:

1. **Dış Anlam (Zahir):** Aşkın, insanı ve dağ gibi cansız varlıkları etkileyen, onları dönüştüren mucizevi bir güç olması.
2. **İç Anlam (Batın):** Toprak bedenın yükselişi, nefsin ve egonun aşk ateşiyle eriyerek ilahi olana yaklaşmasıdır. Dağın raksı ise katı kalplerin ilahi tecelli karşısında paramparça olup aşkla dolmasıdır. Aşk, insanı ve tüm varlıkları yaratılış gayesine yani Allah’ı bilmeye ve O’na yönelmeye götüren temel kuvvettir.

Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sinde aşkın kudretine dair (ilk dipnotta belirtildiği üzere) pek çok örnek bulunsa da 25. beyit bu gücü çarpıcı biçimde gözler önüne sermektedir. Bu beyitteki sembolik anlatım, Mevlânâ için aşkın, insanı maddeden kurtararak özgürleştiren, fani aklın sınırlarını aşarak ilahi sırlara ulaştıran ve varlığı yokluktan çıkarıp ebediyete taşıyan yegâne kuvvet olduğunu vurgular.

Sonuç

Bu çalışma, Mevlânâ’nın ölümsüz eseri *Mesnevî*’nin 25. beytini, farklı şarihlerin yorumları üzerinden karşılaştırmalı bir analizle ele alarak aşkın kudretine dair bir okuma sunmaktadır. Makale, “Toprak beden, aşk sayesinde göklere yükseldi; dağ raksa başladı, çevikleşti” beytinin hem zahiri hem de batını anlamlarını ortaya koyarak Mevlânâ’nın, aşkı tüm varoluşun ve yaratılışın temel ilkesi olarak gördüğünü açıkça göstermektedir.

Yapılan şerhler, Mevlânâ'nın bu beyitte kullandığı “toprak beden” ve “dağ” sembollerinin çok katmanlı yapısını ortaya çıkarmıştır. Şarihlerin büyük çoğunluğu “toprak beden”in yükselişini, Hz. Muhammed'in miraç yolculuğu ile Hz. İsa ve Hz. İdris'in göğe yükselişleri gibi somut ve mucizevi olaylarla ilişkilendirirken İsmail Hakkı Bursevî, daha etkileyici bir şekilde toprağın kendisinin aşk sayesinde yüceldiğini öne sürmüştür. Benzer şekilde “dağ”ın harekete gelişi de neredeyse tüm şarihler tarafından Hz. Musa'ya Tûr Dağı'nda gerçekleşen ilahi tecelli olayıyla ilişkilendirilerek aşkın cansız varlıklar üzerindeki dönüştürücü gücüne somut bir kanıt olarak sunulmuştur.

Makalenin yirmi beşinci beytin maddi yapısına yönelik incelemesi, Mevlânâ'nın aruz vezni, kafiye, mübalağa ve teşhis gibi edebî sanatları kullanarak soyut bir kavram olan aşkın olağanüstü gücünü nasıl somut ve etkileyici bir dille ifade ettiğini göstermektedir. Bu maddi yapı, beytin mana yapısıyla birleşerek aşkın yalnızca insanı değil, tüm kâinatı etkileyen evrensel bir enerji olduğunu vurgulamaktadır. Aşk, dış anlamıyla bir mucize, iç anlamıyla ise nefsin ve egonun eriyerek ilahi olana yönelişidir. Dağın raksı, katı kalplerin ilahi tecelli karşısında paramparça olup aşkla dolmasını sembolize ederken toprak bedeninin yükselişi manevi bir arınma ve yücelmedir.

Netice itibarıyla bu çalışma Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sindeki aşkın pasif bir duygu olmaktan çok, aktif ve dönüştürücü bir ilke olduğunu ortaya koymaktadır. Bu ilke; insanı dünyevi tutsaklıklardan arındırır, akli aşarak ilahi bilgiye ulaştırır, benliği yok ederek birliği tesis eder ve tüm kâinatı hareket ettiren temel bir dinamik hâline gelir. Mevlânâ'nın bu beyti, aşkın sadece bir duygu değil, varoluşun ta kendisi, hareketsizliği harekete, aşağıyı yukarıya çeviren mutlak bir ilke olduğunu anlatır.

Bu metin, Mevlânâ'nın eşsiz felsefesini, 25. beytin detaylı analizi ve zengin şerh geleneği üzerinden bütüncül bir yaklaşımla sunarak aşkın, hayatın ve tüm varoluşun kökeni olduğunu gösteren kaynaktır.

Kaynakça

Abdülmecid es-Sivâsî, *Şerh-i Mesnevî*, Beyazıt Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi, V1651.

Avşar, Z. (2017). *Mesnevi Mevlânâ Celâleddin Rumi (I. Cilt)*. Kayseri: İncir Yay.

Dağlar, A. (2009). *Şem'i Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli metin-Sözlük)*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doğan, E. (2017). *Dön Allah Deyu* [Video]. YouTube. https://youtu.be/q_CramnJeOw?si=dLyBrxmzUuQ5vuWR

Eraydın, S. ve Tahralı, M. (2009). *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C1. İstanbul: Kitabevi Yay.

- Gölpınarlı, A. (1985). *Mesnevî ve Şerhi*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Güleç, İ. (2006). *Mesnevî Şerhi Ruhü'l-Mesnevî*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Koçoğlu, T. (2014). *Nakşî Şeyhi Ebussuûd El-Kayserî, Şerh-i Mesnevî*, Kayseri: Laçın Yay.
- Koner, M. M. (1961). *Mesnevî'nin Özü*. Konya: Yeni Kitap Basımevi.
- Öksüz, Z. (2008). *Hülasatü's-Şürûh Adlı Mesnevî Şerhinin 1-107 Varaklarının Günümüz Harflerine Aktarılması ve İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Örs, Derya ve Kırlangıç, Hicabi (2015), *Mesnevî-i Ma'nevî*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Özdemir, M. (2016). *Dervîş Muhammed Şifâyî Mesnevî Şerhi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Rifâî, K. (2010). *Şerhli Mesnevî-i Şerif*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Salmani, M. (2020). *Sarı Abdullah Efendi'nin Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî'si, I. Cilt (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tâhiru'l-Mevlevî (1971). *Mevlânâ Celâlüddîn-i Rûmî Mesnevî*. Konya: Selâm Yayınları.
- Tanyıldız, A. (2010). *İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî - Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (I. Cilt) (inceleme-metin-sözlük)*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Top, H. H. (2011). *Mesnevî-i Mânevî Şerhi, C.1*. Konya: Rûmî Yayınları.
- Töre, E. (2021). *Sabûhî Ahmed Dede'nin İhtiyârât-ı Sabûhî Adlı Mesnevî Şerhi (I-III. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yavuz, K. (2007). *Mu'inî'nin Mesnevî-i Murâdiyye'si Mesnevî Tercüme ve Şerhi-Metin, C.2*. Konya: S.Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Yıldız Er, E. (2018). *Hacı Pîrî - İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî (1-50 varak) (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zain, M. & Harris J (2025). *Qalbi Fil Madinah - (Official Lyric Video)* [Video]. YouTube. https://youtu.be/2VLqZtded_0?si=2_GkIkfUoAJhAnxZ

Elektronik Kaynaklar

<https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf>